

Egyetemi doktori (PhD) értekezés tézisei

A HUMÁNERŐFORRÁS-FEJLESZTÉS HELYZETE KÁRPÁTALJÁN INTERETNIKUS MEGKÖZELÍTÉSBEN

PhD thesis

**THE STATE OF TRAINING THE HUMAN RESOURCES
OF TRANSCARPATHIA FROM INTERETHNIC POINT OF
VIEW**

Fodor Gyula

Témavezető: Prof. Dr. Süli-Zakar István

DEBRECENI EGYETEM
Földtudományi Doktori Iskola

Debrecen, 2010

A humán erőforrás-fejlesztés helyzete Kárpátalján interetnikus megközelítésben

1. BEVEZETÉS

Fejlődő világunkban a humán erőforrások meghatározása nem könnyű feladat. Alapvetően arról van szó, hogy az emberi tényezők, az ezek alakításában részt vevő intézmények, illetve a társadalmi adottságok és feltételek együttesen jelentik azt a feltételrendszert, amivel egy területi egység rendelkezik. E tényezők külön-külön és együttesen is hatnak, formálva ezáltal az adott területi egységet, annak térszerkezetét (*Enyedi Gy., 1996*).

A tudásnak, mint a regionális fejlődés-fejlettség meghatározó tényezőjének felismerése és vizsgálata csak az 1990-es években kezdődött. Egyvalami azonban már az eddigi kutatások alapján is biztosan leszögezhető: valamely régió gazdasági és technológiai fejlettségének, a gazdasági szerkezet érettségének, végső soron az illető régióban élő emberek életszínvonalának döntő fontosságú eleme az emberi erőforrások, a munkaerő összességének (szak)képzetségi szintje, gondolkodásmódja, munkamentálitása, illetve az ezt megalapozó rendszerek, mindenekelőtt az oktatás és a szakképzés helyzete.

Különösen nagy érdeklődésre tarthat számot a rendelkezésre álló humán erőforrások értékelése, azok fejlesztési lehetőségeinek vizsgálata egy olyan etnikailag igen vegyes régióban, mint Kárpátalja.

A mai Kárpátalja területe a történelmi Magyarország hat vármegyéjének (Ung, Bereg, Máramaros, Ugocsa, Szabolcs, Szatmár) kisebb-nagyobb részeiből jött létre. Magát az elnevezést csak a múlt század harmincas éveinek végétől kezdték használni, addig a területet általában Rusinsko vagy Podkarpatská Rus néven emlegették. Összefüggő területként Kárpátaljáról csak 1944 után beszélhetünk, amikor a szovjet megszállás eredményeként az említett megyékből „kimetszettek” egy 12800 km²-nyi területű részt és elnevezték Zakarpatszka Ukrajnának (Kárpátontúli Ukrajnának), egy év múlva pedig Kárpátaljai (Kijevből nézve Kárpátontúli) területnek (*Szabó L., 1993*).

Az igazsághoz azonban hozzátartozik, hogy nagyjából ugyanez a terület már 1918-tól kezdve, a trianoni békeszerződés értelmében külön földrajzi egységként szerepelt Csehszlovákia kötelékében, a már említett Podkarpatská Rus néven.

Kárpátalja területileg nem túl jelentős, hiszen a 603700 km² kiterjedésű Ukrajnának csak mintegy 2 %-át teszi ki. Egyéb szempontokból viszont igenis jelentős és fontos Ukrajna számára, hiszen lényegében ez az ország nyugati kapuja, amelyen át egyebek mellett a külföldi befektetések jelentős része is az ország nyugati területeire érkezik. Sőt, ez a vonás érezhetően fel

is erősödött, amióta a szomszédos országok (Magyarország, Szlovákia, Lengyelország és Románia is) az Európai Unió teljes jogú tagjaivá váltak.

A vidék hányatott történelmi sorsának következményeként tehát igen vegyes etnikai összetételű régióvá vált, és ez adta az ötletet, hogy humán erőforrásait, azok fejlesztésének helyzetét interetnikus megközelítésben, vagyis az egyes nemzetiségek szempontjából is vizsgáljuk. Mivel a terület második legjelentősebb nemzetisége a magyar, talán természetes, hogy a legnagyobb hangsúlyt a többségi nemzet mellett a kárpátaljai magyarság humán-erőforrás-képzési infrastruktúrája, annak sajátosságai és problémái kapják.

2. KITÚZÓTT CÉLOK ÉS A KUTATÁS MÓDSZEREI

Maga az oktatás, mint egy régió humán erőforrásait elsőrendűen meghatározó rendszer, nem tekinthető önálló intézménynek, hiszen a társadalmi-politikai térben „zajlik”, így nem mentes a mindenkori hatalom által képviselt ideológia közvetlen és közvetett befolyásától (Orosz I.–Soós K., 2007). Különösen igaz ez a kisebbségek, így a magyarok esetében, mert ők kisebbségi létükből fakadó gyengébb érdekérvényesítő potenciáljuk miatt csekélyebb befolyással lehetnek saját oktatási-szakképzési rendszerük megszervezésére, alakítására. Többek között ez a felismerés vezetett munkánk fő célkitűzéseinek megfogalmazásához:

- Kárpátalja általános demográfiai helyzetének, interetnikus viszonyainak bemutatása;
- a vidék humán erőforrásainak, azok fejlesztési lehetőségeinek általános vizsgálata;
- a humánerőforrás-fejlesztés napjainkban talán legfontosabb láncszemének, a felsőfokú oktatásnak, intézményeinek behatóbb tanulmányozása, különös tekintettel a kárpátaljai magyarok továbbtanulási lehetőségeire, részvételükre a felsőoktatás rendszerében;
- a kárpátaljai felsőoktatás nemzetiségi összetételének meghatározása, az egyes etnikumok reprezentáltságának értékelése;
- a humánerőforrás-fejlesztés általános problémáinak feltárása, megoldási utak és módok keresése a rendszer soknemzetiségű voltának figyelembevételével;
- a kárpátaljai interetnikus viszonyok tágabb kontextusba helyezése a különböző nemzetiségek békés, harmonikus együttélésének európai példáin keresztül.

Az említett célok eléréséhez az alábbi kutatási módszerek alkalmazására került sor:

- az elméleti részek feldolgozása során a témában megjelent, esetenként több más tudományterületet is felölelő magyar és idegen nyelvű munkára támaszkodtunk. Mivel azonban a Kárpátalja humán erőforrásaival, illetve azok fejlesztésével foglalkozó (különösen magyar vagy angol nyelvű) publikációk száma elenyésző, itt jobbra csak a megyei statisztikai évkönyvek vonatkozó adatait, valamint a (felső)oktatási intézmények által rendelkezésünkre bocsátott információkat tudtuk felhasználni forrásként. Így a szakirodalmi áttekintés főleg az európai interetnikus aspektusok, a nemzetiségek közötti békés együttélés példáinak áttekintésénél kapott nagy hangsúlyt. Az irodalom tanulmányozásához igénybe vettük az Internet által nyújtott lehetőségeket is;
- az egyes felsőoktatási intézmények vonzáskörzetének vizsgálatához (ahol módunkban állt) felhasználtuk az intézmények hallgatói adatbázisát, illetve a Kárpátaljai Megyei Tanács oktatási, tudományos, kulturális, vallási, ifjúsági politikai, testnevelési és sport-, nemzeti kisebbségi és információs-politikai állandó bizottságának adatait;
- a kárpátaljai interetnikus viszonyok feltárásához egy ún. prominencia-vizsgálatot végeztünk, melynek során egy előre elkészített kérdéssor alapján a főbb kárpátaljai nemzetiségek (ukránok, oroszok, magyarok, ruszinok stb.), történelmi egyházak prominens képviselőivel, fontosabb társadalmi szerepvállalóival készítettünk mélyinterjúkat. Az ezek során kapott információkat kiértékeljük, külön figyelmet szentelve a nagyobb etnikai csoportok egymáshoz való viszonyának (magyar-ukrán, ukrán-orosz, ukrán-ruszin stb. kapcsolatok minősége az átlagemberek és a nagypolitika szintjén);
- a rendelkezésre álló különböző adatbázisok feldolgozásához a Microsoft Excel 2003 számítógépes programot használtuk fel;
- az eredmények térbeli bemutatásának igénye szükségessé tette térképek, kartodiagramok szerkesztését, bár a munkában sor került néhány, más szerzők által publikált térképi ábrázolás átvételére is;
- a kárpátaljai humán erőforrás-fejlesztés helyzetének lehetőség szerinti minél teljesebb feltárásához elkészítettük a rendszer SWOT-analízisét, melynek alapján megpróbáltuk meghatározni a fontosabb fejlesztési célokat és prioritásokat.

3. AZ ÉRTEKEZÉS FELÉPÍTÉSE

A fentebb vázolt célkitűzéseknek és kutatási módszereknek megfelelően a dolgozat felépítése a következő: az első fejezetben néhány pozitív példán (a belgiumi német közösség, a finnországi svéd kisebbség, a dél-tiroli németajkúak) keresztül az interetnikus viszonyok európai aspektusait vizsgáljuk. A fejezet nem titkolt célja, hogy e példákon keresztül bizonyítsa az etnikai alapú területi autonómiák létjogosultságát, működőképességét és hangsúlyozza kisebbségvédelmi jelentőségüket.

A második fejezet Kárpátalja általános demográfiai helyzetét vázolja fel, kitérve a népességszám alakulására, a népesség természetes mozgásainak jellemzőire, a lakosság nemzetiségi, nemek szerinti, életkori összetételére, valamint a migrációs folyamatokra is. A fejezet megírásánál elsősorban a publikált népszámlálási adatokra támaszkodtunk, a közbeeső évek esetében pedig gyakran használtuk fel a Kárpátaljai Megyei Statisztikai Hivatal által kiadott statisztikai évkönyvek adatait. A fejezet zárásaként megkíséreljük értékelni a régió jelenlegi népességföldrajzi viszonyait az eddigi utolsó, 2001. évi ukrainai népszámlálás adatainak tükrében.

A harmadik és negyedik fejezet szoros kapcsolatban áll egymással. Előbbi a fentebb már említett prominencia-vizsgálat leírását tartalmazza, utóbbi pedig annak eredményeit adja közre az elkészült és kiértékelt interjúk alapján.

A dolgozat legfontosabb részét az ötödik és hatodik fejezet képezi, amelyek közvetlenül Kárpátalja humán erőforrásaival, illetve azok képzésével-fejlesztésével foglalkoznak. Az ötödikben megvizsgáljuk többek között a munkaerő korszerűsítését, iskolai végzettség és nemek szerinti megoszlását, az iskolai végzettség térbeli különbségeit, a munkaerő-ellátottság és munkanélküliség kérdéskörét, valamint a munkahelyi ingázás jellemzőit. A hatodik fejezet Kárpátalja felsőoktatási infrastruktúráját, annak intézményeit, a régió felsőoktatásának nyelvi és nemzetiségi megoszlását mutatja be, kiemelt figyelmet szentelve a kárpátaljai magyar nyelvű oktatás „zászlóshajó”-jának, a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskolának. E fejezetben kísérjük meg a fontosabb felsőoktatási intézmények beiskolázási körzeteinek lehatárolását, valamint az oktatási célú vándorlások leírását is.

A hetedik fejezetben a kárpátaljai humán erőforrás-képzés SWOT-analízisét készítjük el a rendszer előnyeinek, hátrányainak, erősségeinek és gyengeségeinek számbavételével. Ezek értékelése, súlyozása után lehetőség nyílik a működés hatékonyságát növelő fontosabb fejlesztési prioritások, elvégzendő feladatok meghatározására is, amelyek, reményesség szerint, az illetékes szakemberek figyelmét is felkelthetik a jövőben.

A dolgozat zárásaként, mintegy az addig leírtak szintéziseként, kísérletet teszünk egy lehetséges jövőkép felvázolására a kárpátaljai nemzetiségpolitika és a humán erőforrás-fejlesztés várható tendenciáit illetően.

4. A DISSZERTÁCIÓ TÉZISEI

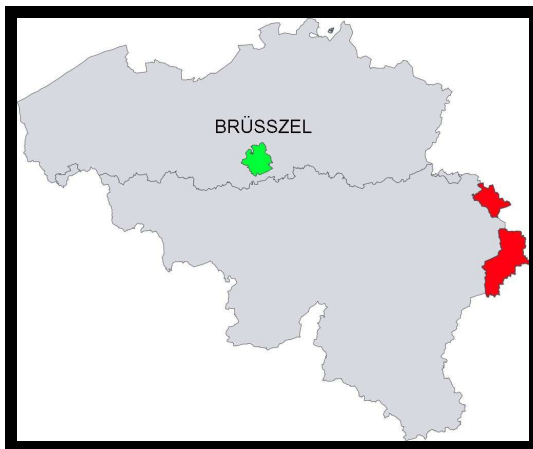
Kutatásaim eredményei az alábbi négy alap gondolat mentén foglalhatók össze:

1. tézis: Európában, az Európai Unióban számos pozitív példát találunk az etnikai alapú területi autonómiákra. Ezek működése és kisebbség-védelmi jelentősége bizonyította, hogy az etnikai alapú területi autonómia „nem ördögtől való dolog”, nem veszélyezteti és nem is csorbítja az illető állam szuverenitását, hanem inkább gazdagítja azt (pl. Dél-Tirol, Åland-szigetek, Belgiumi Német Nyelvi Közösség)

Az interetnikus viszonyok komolyabb kutatása Közép- és Kelet-Európa országaiban csak a politikai rendszerváltás után vett lendületet, de Nyugat-Európában is csak a II. Világháború utánig vezethető vissza. Térségünkben az 1980-as évek végének–1990-es évek elejének eseményei nyomán beköszöntő szabadabb világ, az addig kényszerűségből elhallgatott témák (Trianon társadalmi-gazdasági következményei, az egyes országokban a nemzeti kisebbségek megléte, sőt, problémái stb.) felszínre kerülése arra ösztönözte a (főként a szociológia és a demográfia területén vagy határterületein dolgozó) tudósokat, hogy megpróbálják feltárni azokat a folyamatokat, hatásmechanizmusokat, okokat, amelyek több, egymás mellett élő különböző nép kapcsolatrendszerét meghatározzák. A vonatkozó kutatások kelet-közép- és délkelet-európai sajátossága, hogy általában valamilyen etnikai probléma, esetleg konfliktus leírása, megértése motiválja őket (pl. a II. Világháború elő- és utótörténetéhez tartozó lakosságcserék, erőszakos ki- és áttelepítések révén több helyütt felborított etnikai egyensúly okozta feszültségek, a külföldre szakadt magyar nemzetrészek helyzete a Kárpát-medence országaiban, a roma lakosság társadalmi és szociális integrációjának nehézségei). Ennek ellenére mi mégis megpróbáltunk bemutatni néhány olyan pozitív nyugat-európai példát, amelyek egyrészt kézzelfogható bizonyítékai a különböző nemzetiségek békés, harmonikus, egymást segítő együttélésének, másrészt számos olyan tanulsággal, mintával szolgálhatnak térségünk számára is, amelyek végiggondolása, esetleg átvétele igen pozitív eredményekkel kecsegtet az itteni interetnikus viszonyok alakulásának szempontjából.

Kevesen tudnak róla, hogy a kétnemzetiségűnek elkönyvelt, évszázados flamand-vallon ellentét „fémjelezte” Belgiumnak német kisebbsége is van. Számuk tényleg nem túl jelentős, mindössze 74 ezer fő (2008), ami a 10,4 milliós ország lakosságának mindössze 0,7 %-át teszi ki. A német határ mentén élnek, alig 854 km²-nyi területen (az országterület 2,8 %-án), Európa egyetlen magaslati mocsaras vidékén, összesen kilenc településen. A kisebb kiterjedésű, de sűrűbben lakott északi rész (lásd az 1. ábrát!) négy községet

(Eupen, Kelmis, Lontzen, Rearen) foglal magába, míg a nagyobb, de ritkábban lakott déli ötöt (Amel, Büllingen, Bütgenbach, Burg Reuland, St. Vith).

1. ábra. Belgium német nyelvi közösségének elhelyezkedése

Figure 1. Location of the German Language Community of Belgium

Azonban a Belgiumon belül sem a lakosság száma, sem pedig az általa elfoglalt terület nagysága alapján nem jelentős német nyelvi közösséget a tagjait megillető jogok mégis igen fontossá teszik. A jelenlegi belga alkotmány ugyanis kimondja, hogy Belgium – szövetségi állam, amely a flamand, a francia (tehát a két „nagy”) és a német nyelvű közösségből áll. A német nyelv a flamand és a francia mellett az ország harmadik hivatalos nyelve, a német közösségnek saját parlamentje, miniszterelnöke, főiskolája, színháza, rádióadója, újságja stb. van és a közös szövetségi kasszából is jelentős évi részesedést kap, aminek nagy részét oktatásra fordítja. A németek tehát a flamandokkal és a vallonokkal azonos jogokkal bíró közösséget alkotnak, még ha a két népcsoporttól eltérően saját régiójuk nincs is. Mivel településterületük a vallon régió része, ma még az élet számos dimenzióját érintő gazdasági kérdésekben ennek irányítói mondják ki a végső szót, ám a tervek szerint a németek hamarosan egyes gazdasági kompetenciákat is megkaphatnak majd a régiótól (*Bangó J., 2007*). Mindezekért a németajkúak, természetesen, hálásak országuknak és a végsőkig igyekeznek hozzá lojálisak maradni: például, a flamand-vallon ellentét közepette is nagy hangsúlyt fektettek a belga állam egységére; kormányuk a múlt évtizedben hűségesküt tett a belga állam mellett, és többször is az ország egységének megőrzésére szólította fel a vallonok és a flamandok közösségét.

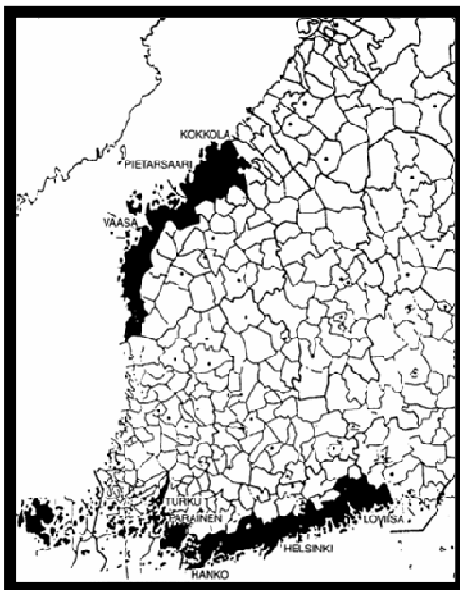
Miután a belgiumi németek esetleges problémáiról ma szinte semmit sem hallani, valószínűsíthetően sikerült helyzetüket kielégítően rendezni. Ugyan a belgiumi német nyelvű lakosság munkahelye általában a határ túloldalán, azaz Németországban van, túlnyomó többségük (saját bevallásuk szerint) mégis elégedett jelenlegi helyzetével, és azon semmilyen módon nem kíván változtatni (*Hercegh G., 1996*).

Mindezek fényében felmerül a költőinek szánt kérdés: Európa melyik (akár igen gazdag) országa engedné meg, hogy egy 74 ezres közösségnek saját miniszterelnöke, miniszterei, parlamentje lehessen?

A finnországi svédok ma már csak az ország összlakosságának kb. 5,5 %-t alkotják, mégis Európa „legkényelmesebb” helyzetben lévő kisebbségnek tartják őket. Ma viszonylag kis területen, főleg az Åland v. Ahvenanmaa-szigeteken, valamint a nyugati és déli tengerparton összpontosulnak (2. ábra), ám itt jó néhány svéd többségű település is előfordul (*Probáld F.–Horváth G., 2000*). A finnországi törvények alapján kétnyelvűnek számít minden olyan település, ahol a kisebbség aránya meghaladja a 6 %-ot vagy a 3000 főt. A kétnyelvű helységekből a hivatalos felhívások, törvények, rendeletek, közlemények, kiírások, feliratok, utcanévtáblák kétnyelvűek. Ha a terület kétnyelvű, akkor a hivatalnokoknak mindkét nyelvet ismerniük kell. Az alkotmány ugyanis mindenki számára jogot biztosít, hogy bíróságokon, hivatalokban anyanyelvén intézze ügyeit, és ugyanazon a nyelven kapjon választ, sőt, elrendeli, hogy az állam a finn és a svéd nyelvű polgárok kulturális és gazdasági igényeit azonos alapelvek szerint köteles kielégíteni (*Borsos A., 1994*). A parlamenti üléseken mindkét nyelv használható. A hadsereg vezényleti nyelve a finn, de a svéd anyanyelvűeket külön helyőrségekbe hívják be. Ezekbe sok finn is kéri besorozását a svéd nyelv gyakorlása miatt. Az egészségügyben is megkívánják, hogy az alkalmazottak a beteggel anyanyelvén beszéljenek. Különleges státusa van a svéd lakosságú Åland-szigeteknek, amelyeket a nemzetközi jog előírásai és a finn alkotmány is biztosít. A szigetek kulturális autonómiáját kiszélesítették jogi és gazdasági téren is, amelyet, mint speciális státust, az ENSZ is elismert. Mindezek mellett a finnországi svéd közösségnek az óvodáktól az egyetemekig terjedő teljes önálló oktatási rendszere is van.

A 60 fős Finnországi Svéd Parlament (Svenska Finlands Folkting) jogi kompetenciákkal ugyan nem rendelkezik, de a finn országgyűlés mellett jelentős érdekképviseleti szerepet tölt be. Tagjait a svéd nyelvű lakosság négyévente, közvetve választja. A testület két évente tart plenáris ülést, amelyen a bizottságok és a képviselők által felvetett aktuális kérdéseket tűzik napirendre (*Beck T., 1992*). A kisebbségi intézményrendszer további fontos eleme a Finn Rádió és Televízió svéd programosztálya, amely önállóan készít anyagokat, a műsorokat pedig svédekből álló programtanács szerkeszti

és felügyeli. Az állami rádió három csatornájából egy svéd nyelvű, emellett több svéd magánadó is működik.

2. ábra. A finnországi egynyelvű svéd (fekete), kétnyelvű (pontosított) és egynyelvű finn (fehér) közigazgatási egységek

Figure 2. The monolingual Swedish (black), bilingual (dotted) and monolingual Finnish (white) administrative units in Finland

Az állam részéről megnyilvánuló pozitív diszkrimináció ennyi példája után itt is joggal merül fel a kérdés: nevezhetjük-e egyáltalán kisebbségnek a finnországi svéd közösséget?

A ma Olaszországhoz tartozó Dél-Tirol (németül Südtirol, olaszul Alto Adige, lásd a 3. ábrát!), illetve az itteni németajkú (osztrák) lakosság helyzetének a XX. sz. második felében történt rendezését sokan az európai kisebbségi politika mintapéldájának tekintik, még ha a dél-tiroli osztrákok és olaszok együttélése sokáig egyáltalán nem is volt békés és barátságos. Manapság minden dél-tiroli állami és önkormányzati alkalmazott számára kötelező mind a német, mind az olasz nyelv ismerete. A gyerekek már az iskolában tanulni kezdik egymást nyelvét. A kulturális támogatásokat, a munkahelyeket és a lakásokat minden településen az ott élő népcsoportok arányában

osztják el. Míg Európában számos kisebbség esetében nagy problémát jelent az asszimiláció, a dél-tiroli osztrákok lélekszáma folyamatosan nő. A tartomány pedig időközben Európa egyik leggazdagabb régiója lett. Talán ezért is van, hogy az autonómia sikerének titkait a mai napig a világ számos pontján elemzik (Kaszás P., 2006).

A régió autonómiáját kimondó státútum értelmében az autonóm körzeten belül minden nyelvi csoport (német, olasz, ladin) tagjai jogegyenlőséget élveznek, mindegyikük etnikai és kulturális sajátosságai védelemben részesülnek. Dél-Tirol német nyelvű polgárainak joga van a bíróságokkal, a közigazgatás szerveivel és hivatalaival, valamint a közszolgáltatást ellátó koncessziós vállalatokkal való érintkezésben anyanyelvüket használni. Ami a felsőoktatást illeti, a státútum lehetővé teszi, hogy a dél-tiroliak számára Ausztria töltsen be a kulturális haza szerepét. Ennek egyik jele az egyetemi és főiskolai diplomák, illetve címek, tudományos fokozatok kölcsönös elismerése Ausztria és Olaszország között.

3. ábra. A Trentino-Alto Adige Autonóm Körzet térképe (a 4-es számmal jelölt világosabbra színezett terület Dél-Tirol)

Figure 3. Map of the Trentino-Alto-Adige Autonomous District (the light-coloured territory, indicated with figure 4 is South Tirol)

Mіндеzen eredményeket végiggondolva itt is kérdéses, hogy tekintethetjük-e ezek után ténylegesen nemzeti kisebbségnek a dél-tiroli osztráko-

kat. De talán nem is ez a fontos, hanem az, hogy minden európai (és nem is csak európai) kisebbség és többség számára adottak a pozitív példák a kisebbségi kérdések mindenki számára megnyugtató rendezésére, csak kinékin ki kellene tudni választania azokat a vonatkozásokat, amelyek éppen jól alkalmazhatók és sikerrel kecsegtetők egy-egy konkrét esetben. Ehhez csak némi kölcsönös jó szándékra, ennek nyomán egy kis akaratra és elhatározásra, és persze némi pénzre van szükség. Különösen aktuális ez a felvetés az Ukrajnában most megerősödő nacionalista irányvonalak ismeretében...

2. tézis: A kárpátaljai magyar etnikai kisebbség helyzete Trianon óta változó, de alapvetően végig „ellenséges” környezetben alakult, ennek ellenére, bár fogyatkozó demográfiai mutatók mellett, de a mai napig megőrizte vitalitását, élni akarását. Ezt bizonyította az általunk elvégzett interetnikus (szociálgeográfiai) vizsgálat is, amelynek során a nem magyar nemzetiségű adatközlőink is általában elismerték a magyarság fontos szerepét Kárpátalja etnikai térszerkezetében

A már többször emlegetett prominencia-vizsgálat alanyai között egyaránt volt ukrán nemzetiségű megyei tanácselnök, magyar nemzetiségű politikus, főiskolai tanár, református esperes vagy ruszin nemzetiségű görög katolikus parochus, akiket egyebek mellett arról kérdeztünk, hogyan vélekednek Kárpátalja nemzetiségi összetételéről, illetve annak jövőbeli alakulásáról, a nagyobb nemzetiségi csoportok (ukránok, ruszinok, magyarok, románok, oroszok, cigányok) egymáshoz való viszonyáról, a nemzetiségek közötti kapcsolat esetleges irányváltásairól, az állami és megyei vezetés szerepéről az interetnikus viszonyok alakulásában stb.

Az interjúk során összegyűjtött információk rendszerezése és értékelése után az eredmények az alábbiakban foglalhatók össze: a válaszadók szerint Kárpátalja mai nemzetiségi összetétele igen sokszínű, ám kevés az igazán meghatározó etnikai csoport. Ma a legnagyobb arányt az ukránok képviselik, de közvetlenül utánuk még a magyarok következnek, akik a közelmúlt minden számbeli veszteségének ellenére is őrzik a második helyet Kárpátalja etnikumai között. A „két nagy”-on kívül jelentős még a románok, az oroszok, a szlovákok és a cigányok száma, ám csak az utóbbiaké gyarapszik, gyors természetes szaporodásuk miatt. Az utóbbi néhány évtized kivándorlási hullámai gyakorlatilag eltüntették megyénk nemzetiségi térképéről a német és, részben, a zsidó kisebbséget. Ez a veszély a kárpátaljai magyarságot ugyan még nem fenyegeti, de tény, hogy jelentős méretet öltött a természetes fogyás és a kivándorlás okozta létszámcsökkenésük. Ha ez a tendencia tartósan tovább folytatódik, az akár rövid időn belül is létében fenyegetheti a kárpátaljai magyar kisebbséget. Köztudott, hogy a kivándorolt magya-

rok helyét zömmel az újonnan betelepülő ukránok „foglalják el”, miáltal a magyarok szempontjából tovább romlik a nemzetiségi összetétel.

A Kárpátalján élő nemzetiségek a történelem folyamán általában békében és megértésben éltek egymással, és ez, egy-két kivételtől eltekintve, a mai napig így van. Komolyabb konfliktus csak az ukránok és az általuk „megsemmisített” ruszin kisebbség között van, ám az utóbbiak mára gyakorlatilag beletörődtek helyzetükbe, nem küzdenek túl nagy elánnal a jogaikért, így ez a konfliktus sem vet fel napi problémákat. Ami viszont szembetűnő, az utóbbi 1-2 évben igencsak felerősödtek az országban az ukrán nacionalista irányvonalak, amelyek mára már a nemzetiségek hétköznapi életének számos szegmensét, gondolkodásmódját is kezdik befolyásolni. Példaként elegendő megemlíteni a lassan két éve elfogadott oktatási törvényt, amely az érettségi és felvételi vizsgák addig megszokott rendszerét helyett ún. független vizsgaközpontok felállításáról rendelkezett, ahol az idei évtől minden végzős tanuló ukrán nyelven tesz emelt szintű érettségi vizsgákat, amelyek egyúttal felvételi vizsgának is számítanak. Ukrán nyelvből és irodalomból minden végzősnek kötelezően vizsgáznia kell, e nélkül egyetlen akkreditált ukrájnai felsőoktatási intézménybe sem nyerhet felvételt. 2008-ban és 2009-ben a nemzetiségi iskolák végzősei számára még megengedték, hogy az oktatás nyelvén tegyék le a vizsgákat, de az idei évtől ez már nincs így. Vagyis egyértelmű, hogy az anyanyelvű (pl. magyar) oktatási intézményben érettségiző tanulók esélyegyenlősége jelentősen csorbul, mivel esetükben az ukrán nyelvű vizsgák nem a szaktárgyi tudást, hanem az ukrán nyelv (szaknyelv) ismeretét fogják mérni. Mivel az ukrán nyelv oktatásának színvonala a nemzetiségi iskolákban az általános vélekedés szerint alacsony, ezen iskolák végzősei eleve jókora hátránnyal indulnak majd a felsőoktatási helyekért folyó versenyben, ami már a közeljövőben a magyarok felsőoktatásból való kiszorulásával, de legalábbis jelentős létszámcsökkenésével fenyeget. Még tovább mutató megállapítás, hogy a független érettségi-felvételi vizsgaközpontok bevezetése nagymértékben befolyásolja majd a nemzetiségi, mindenekelőtt a magyar tannyelvű iskolákat, megkérdőjelezi azok létjogosultságát. Már most, két évvel a törvény hatályba lépése után érezhető a magyar iskolák tanulói létszámának csökkenése, mivel sok magyar szülő ukrán tannyelvű iskolába adja gyermekét, remélve, hogy ott jobban felkészítik a majdani ukrán nyelvű érettségire.

A megye fejlődése szempontjából tehát a legsarkalatosabb a magyar-ukrán viszony, amely ma még komolyabb békétlenségektől mentes, bár állami politikai körökben egyre gyakoribb és durvább kísérletek történnek az ukrájnai kisebbségek, köztük a magyarok, „visszaszorítására”. Az ilyen és ehhez hasonló, törvények és kormányrendeletek formájában megjelenő kísérletek a közelmúltig nem voltak diszkriminatív jellegűek, inkább arra irányultak, hogy a fiatal ukrán államban tényleg az ukránok irányíthatassanak, az ő nyelvük legyen a hivatalos nyelv, az ő kezükben legyen az ország vagyona

stb. Ám manapság ez a tendencia igencsak eltolódott a szélsőséges államnationalizmus irányába, ami a kárpátaljai interetnikus viszonyok szempontjából igen aggasztó jelenség.

Komoly gondot jelent az utóbbi időben az egyre növekvő számú cigány lakosság szociális „kordában tartása” is. A velük kapcsolatos problémák okai szerteágazóak, ám mindegyik ok végső soron a cigányok alapbeállítottságához, mentalitásához, rendszertelen életmódjához vezethető vissza. Ez a mentalitás semmi esetre sem illik a többi kárpátaljai nemzetiség mentalitásához, amiből akadnak is problémák, ám ezek nem annyira nemzetiségi, mint inkább szociális alapon keletkeznek. Így egyre nagyobb mérvű a cigányok szegregációja a többi nemzetiségtől, életvitelük és életszínvonaluk lényegesen elmarad azokétól. Ebből az „ördögi kör”-ből csak igen kevés cigány nemzetiségű tud „kivergődni”, ám akiknek ez sikerül (az ún. „úri cigányok”), azok rövid időn belül ugyanolyan elitelően viszonyulnak a többi cigányhoz, mint a más nemzetiségekhez tartozók. Vagyis, a cigányok szociális rétegződése is elkezdődött, sőt, az ő társadalmi rétegeik között vannak a legnagyobb szociális különbségek! Ráadásul minden jel arra mutat, hogy a közeljövőben sem lesz lehetséges a cigányok nagyobb tömegeinek a „civilizálása” (amit leginkább ők maguk tesznek lehetetlenné), így a velük kapcsolatos problémák még sokáig fennállnak majd vidékünkön (is).

Interjú-alanyaink többsége szerint a kárpátaljai interetnikus viszonyokban, főleg a minket leginkább érdeklő magyar-ukrán relációban, jelentős változásokat okozhat Magyarország Ukrajnánál gyorsabb gazdasági fejlődése, Európai Unió tagsága, de akár egy esetleges ottani kormányváltás is. Ezek pozitív hozadéka lehet például Kárpátalja híd-szerepének felerősödése Ukrajna és az EU között, az itteni magyarok presztízs-növekedése, az anyaország növekvő gondoskodása rólunk, stb.), ami pozitívan fog hatni az itteni magyarság életére és „túlélési” esélyeire.

Ez utóbbi esélyek azonban nemcsak az anyaországtól függenek, hanem magától a kárpátaljai magyarságtól is. Attól, hogy folytatódik-e az emancipációs folyamat, amelynek zászlóvivői az utóbbi időben a Kárpátaljai Magyarok Kulturális Szövetsége és annak fiókszervezetei, valamint a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola. Sok függ attól, hogy az utóbbi mennyire tudja majd ellátni feladatát, vagyis a kárpátaljai helyben maradó magyar értelmiség újratermelését, amely később majd képes lesz komolyan felvállalni és kezébe venni megyénk magyarságának sorsát. Remélhetőleg, az állami és helyi szintű politikai vezetés nem fog akadályokat gördíteni e folyamat útjába, így még sok-sok évtized vagy évszázad múlva is beszélhetünk majd szervezett magyar közösségről Kárpátalján, amely békében és megértésben létezik és él együtt a többi kárpátaljai nemzetiséggel...

3. tézis: *Kutatásaink során bizonyítottuk, hogy Kárpátalján a magyar etnikum humánerőforrás-fejlesztés szempontjából – bár nem kis küzdelem árán – kiépítette saját felsőoktatási infrastruktúráját. Most már az ukrán állam felé is bizonyítani kellene, hogy ez végső soron csak gazdagítja az ország humán erőforrásait, sőt, annak EU-konformitását is erősítheti*

Az 1990-es évek elejének nagy politikai-társadalmi változásai előtt Kárpátaljának gyakorlatilag egyetlen felsőoktatási intézménye volt: az *Ungvári Állami* (ma már *Nemzeti*) *Egyetem*. A vidék felsőoktatásának, szakképzésének központi láncszemét 1945. október 18-án alapították, az USZSZK Népbiztosai Tanácsának és az Ukránai Kommunista Párt Központi Bizottságának közös határozata értelmében. Jelenleg az intézménynek 17 különböző karon 82 tanszéke van, a hallgatói létszám pedig megközelíti a 11 ezret. A képzés összesen 42 szakon és 24 szakirányban folyik több mint 1000 főállású oktató és tudományos munkatárs vezetésével (ebből több mint 100 nagydoktor). A választható szakok között van a „Magyar nyelv és irodalom” szak, melynek a 2006/2007-es tanévben nappali tagozaton 121, levelező tagozaton pedig 20 hallgatója volt, egy kivétellel valamennyien magyar nemzetiségűek. Az egyetem mellett doktori iskola (doktorantúra) és három tudományos-kutató intézet (Szilárdtest-fizikai és -kémiai, Fitoterápiai, illetve Kárpát-tudományi) is működik. Az Ungvári Nemzeti Egyetem a világ 13 országának összesen 44 felsőoktatási intézményével folytat nemzetközi tudományos együttműködést.

A kárpátaljai magyarság szempontjából komoly eredmény volt az egyetem mellett működő Hungarológiai Központ létrehozása 1987-ben. Ezt egy kétoldalú magyar-szovjet egyezmény tette lehetővé, amelyet Magyarország Oktatási és Kulturális Minisztériuma, illetve a Szovjetunió Oktatási Minisztériuma kötött egy évvel korábban (az egyezmény része volt egy Ruszisztikai Központ létrehozása is a budapesti Eötvös Loránd Tudományegyetem bázisán). A Hungarológiai Központ célja, hogy segítse és koordinálja a magyar nyelvi, irodalmi, történeti, etnográfiai stb. kutatásokkal kapcsolatos tudományos-pedagógiai tevékenységet, hogy egybegyűjtse és együttműködésre ösztönözze ezen tudományágak művelőit, valamint hogy felélénkítse a kárpátaljai magyarok kultúrájának kutatását, kölcsönhatásban az ukránok és Kárpátalja egyéb nemzetiségeinek kultúrájával és hagyományaival (*A Hungarológiai Központ Alapszabálya, 1989*)

A rendszerváltás után szinte ugrásszerűen megnőtt Kárpátalja felsőoktatási intézményeinek száma. Jóllehet, ezek közül a legtöbb az új, piaci viszonyok között előszeretettel terjeszkedő más ukrániai intézmények kihelyezett tagozata volt (és ma is az), megyénkben is alakultak új önálló főiskolák, sőt egyetemek is.

Az egyik ilyen a 2004. novemberében alapított *Kárpátaljai Állami Egyetem*, amely magába olvasztotta az 1995-ben létrehozott Ungvári Állami

Informatikai, Gazdasági és Jogi tudományi Főiskolát. Szervezeti felépítését tekintve 5 karból és 2 intézetből áll. Folyamatos profilbővítés után ma az intézmény már 7 különböző szakirányban ad ki baccalaureus (bachelor) szintű, 11 szakirányban pedig magiszter szintű diplomákat. A hallgatói létszám megközelíti a 3200-at, ennek több mint fele (kb. 1700 fő) nappali tagozatos. A nappali és levelező tagozatos képzés mellett működik távoktatási, externátusi (magántanulói) rendszer, valamint doktori iskola is.

2003-ban kapott főiskolai rangot a Munkácsi Tanítóképző Intézet, amely addig ún. középfokú speciális szakképző intézménynek számított. A mai nevén *Munkácsi Humánpedagógiai Főiskola* már jogosult baccalaureus és magiszter szintű felsőfokú diplomák kiadására is (bár a középfokú tanítóképzés is megmaradt). Az intézmény a kárpátaljai magyarság számára is fontos képzési helynek számít, hiszen évről-évre indít magyar tannyelvű csoportokat is. Jelenleg 5 szakon, több mint 1000 diákkal folyik az oktatás, nappali és levelező formában egyaránt.

1995-ben alapították a *Munkácsi Technológiai Főiskolát*, amely fennállásának első két évében a Halmeyickijei székelyi Podóliai Technológiai Egyetem fiókintézeteként működött, 1997-re azonban már önálló intézménnyé nőtte ki magát. Jelenleg három karon összesen 9 szakon és szakirányban zajlik itt a képzés, és a nappali mellett szintén működik levelező tagozat. Az intézmény baccalaureus és magiszter szintű diplomák kiadására egyaránt jogosult.

2008 szeptemberében döntés született a két fenti munkácsi főiskola összevonásáról és bázisukon a *Munkácsi Állami Egyetem* létrehozásáról. A változtatás az átfogó ukrain felsőoktatási reformok keretében történik és fő célja a bolognai folyamathoz való minél teljesebb illeszkedés, illetve az ot-tani követelményeknek való megfelelés. A következő tanévre már egyetemi képzésként meghirdetett szakok listája lényegében alig változott az összevonás előttihez képest, csupán a korábban a humánpedagógiai főiskolához tartozó zenepedagógia szakot szüntették meg.

A kárpátaljai magyarság megmaradásának szempontjából döntő fontosságú volt a *II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola* létrehozása. Az intézmény megalapításáig a magyar nemzetiségű és anyanyelvű továbbtanulni vágyók csak ukrán (esetleg orosz) tannyelvű felsőoktatási intézményekbe felvételizhettek, ami nyilvánvalóan jelentősen rontotta esélyeiket az orosz vagy ukrán anyanyelvű jelentkezőkkel szemben. Döntően ennek köszönhető, hogy létszámához képest a kárpátaljai magyarság egészen az 1990-es évek közepéig-végéig igencsak alulreprezentált volt a megye felsőoktatásában. Ez a helyzet változott meg komolyan a magyar tannyelvű főiskola 1994-es létrejöttével, ami által a kárpátaljai magyarság elérte, hogy magyar nyelvű oktatási rendszere a bölcsődéktől a felsőoktatásig íveljen. A főiskola hallgatói létszáma a 2007/2008-as tanévig állandóan nőtt (958 főig), ám azóta (nagyértékben a fentebb vázolt új ukrain oktatási törvény hatá-

sára) lassú csökkenés kezdődött (854 fő a folyó, 2009/2010-es tanévben). Az elkövetkező időszak legnagyobb feladata az, hogy a főiskola a megváltozott körülmények között ismét (sokadszor) bizonyítsa az állami vezetés felé létjogosultságát és szükségességét, elérve, hogy a vidék többi felsőoktatási intézménye ne ellenfelet, konkurenciát, hanem szövetségest lásson benne, miközben a nagypolitika is elismeri a magyarság híd-szerepét Magyarországon, ezáltal az Európai Unió felé.

4. tézis: A SWOT-analízis elvégzése és a prioritások kijelölése után kísérletet tettünk Kárpátalja (ezen belül a magyar etnikai kisebbség) humán erőforrás-fejlesztésének magasabb szintre történő emelését célzó intézkedések meghatározására

Az elkészült SWOT-analízis alapján megfogalmazhatókká válnak azok a rövid és hosszú távú célok, fejlesztési prioritások, amelyek Kárpátalja humán erőforrás-képzésének amúgy viszonylag ingatag helyzetén hivatottak javítani. Az ukrainai viszonyokat azonban jól tükrözi, hogy nem létezik olyan átfogó, állami szinten kidolgozott koncepció, amely az alábbiakban vázolt prioritások anyagi hátterét is megteremtené. Pénz és a gyakorlati megvalósítás reális lehetősége nélkül pedig a célok önmagukban nem sokat érnek.

Tehát, a főbb fejlesztési célok meglátásunk szerint a következők:

- állandóan javítani, tökéletesíteni kell a képzések színvonalát annak szem előtt tartásával, hogy ezek mindenekelőtt használható tudást és lehetőleg többé-kevésbé biztos munkaalkalmat kínálnak a végzősök számára;
- átgondoltabb marketing- és ismeretterjesztő tevékenységgel vonzóbbá kell tenni a szakképzést és felsőoktatást a lakosság széles rétegei számára (a szkeptikusokat is tudni kell „becsábítani” az iskolapadokba);
- a korral és a korszerűbb igényekkel való haladás jegyében mindent meg kell tenni az újabb tudomány- és technológia-igényes területek mihamarabbi kárpátaljai letelepítéséért, még ha ez többnyire csak hosszabb távon megtérülő befektetés is;
- a nemzeti kisebbségek képviselőit nem kizárni, hanem hozzásegíteni kell a felsőoktatás rendszerébe való bekerüléshez, felismerve, hogy tudásuk, rátermettségük, sőt, etnikai sajátosságaik, kultúrájuk, művészetük csak gazdagítják vidékünket;
- az egyes kárpátaljai intézmények, illetve Kárpátalja és Ukrajna más megyéinek intézményei között a jelenleginél in-

tenzívebb együttműködést, tapasztalatcserét kell megvalósítani, és ugyanez vonatkozik Kárpátalja és a szomszédos országok relációjára is;

- csökkenteni kell a képző intézmények, illetve maga a képzési folyamat túlszabályozottságán, bürokratikus berendezkedésén, azaz bizonyos hatáskörök, szabályok egyszerűsítésével a képzések hatékonyságát kell növelni;
- meg kell teremteni a feltételeket a magasan képzett munkaerő helyben maradásához, ehhez pedig növelni kell a diplomás szakmák társadalmi és főleg anyagi megbecsülését, hogy az „agyelszívás” ne okozzon nagyobb „szellemi forráskivonást” a vidékről;
- vissza kell szorítani, sőt, lehetőség szerint fel kell számolni a szakképzés és felsőoktatás területén, illetve a rokonterületeken elburjánzó korrupciót;
- meg kell szüntetni a „divatszakok” privilegizáltságát, azokat ésszerű támogatási rendszerrel minden tehetséges fiatal számára hozzáférhetővé kell tenni;
- jobban kell elosztani a képzési skála elemeit az egyes képző intézmények között, hogy megszűnjenek a nagy átfedések, de az egyes intézmények bizonyos területeken meglévő monopóliumhelyzete is;
- mérsékelni kell az egyes intézmények infrastrukturális lemaradását, belátva, hogy a legtöbb intézmény ezt önerőből nem tudja megtenni (csak a jelenleginél komolyabb állami támogatással);
- az előzőek értelmében sokkal hatékonyabb lobbytevékenységet kell helyi szinten is kifejteni az oktatás és a szakképzés döntéshozói felé, tudatosítva bennük a jelenlegi elosztó rendszer visszasságait és rámutatva a nagyobb támogatást igénylő területekre;
- a nemzetiségi nyelve(ke)n oktató intézmények munkáját nem nehezíteni vagy ellehetetleníteni kell, hanem hozzásegíteni őket a biztonságos, tervezhető működéshez (hiszen ez(ek) nem ellenfelei, de még csak nem is jelentős konkurensei az államnyelven oktató intézményeknek);
- meg kell oldani a kárpátaljai állampolgárok által valamely külföldi országban szerzett diplomák, tudományos fokozatok könnyített (a jelenleginél rövidebb és olcsóbb) eljárásban történő honosítását, elismerését.

Az, hogy ezekből az egyébként ésszerűnek és a jövő szempontjából jó eredményt ígérőnek látszó célokból mi és mennyi fog megvalósulni, a

mindenkori oktatáspolitikai szándékaitól és anyagi szerepvállalásának mértékétől függ. Nyilvánvaló, hogy egyik pillanatról a másikra nem lehet egy több évtizede működő rendszert minden fenti szempontból „megreformálni”, ezért már az is nagy eredmény lenne, ha a jelenlegi kisebbségellenes, egyes esetekben egyenesen nemzetellenes irányvonalak az oktatáspolitikai legfelsőbb szintjein enyhülnének és abba az irányba kezdenének el működni, ami szerintünk a fő feladatuk: egy (nemzet)tudatos, művelt, jól képzett, létbiztonságban élő, versenyképes társadalom építésének irányába...

The State of Training the Human Resources of Transcarpathia from Interethnic Point of View

1. INTRODUCTION

In our developing world the definition of the human resources is not an easy task. Basically, the matter in question is that the human factors, the institutions that take part in their formation, respectively the social terms and circumstances together mean the system of conditions a territorial unit possesses. These factors take effect separately and jointly, thus shaping the given territorial unit, its spatial structure (*Enyedi Gy., 1996*).

The recognition and examination of knowledge as determining factor of regional development has only started in the 1990's. Though on the basis of foregoing researches one thing can surely be stated: a crucially important element of the economic and technologic development of a certain region, of the maturity of its structure of economy, and, after all of the living standards of its population is the level of qualification, the way of thinking and the working mentality of the human resources, the collectivity of labour forces, respectively the state of systems establishing them, above all the education and professional training.

In particular, a great interest can be aroused by the assessment of the available human resources and the examination of possible ways of their improvement in a considerably multiethnic region, as Transcarpathia is.

The area of the present Transcarpathia was established from the differing parts of six counties of the historic Hungary (Ung, Bereg, Ugocsa, Máramaros, Szabolcs, Szatmár). The name itself has been in use since the late thirties of the 20th century. Till that time the territory was referred to as Rusinsko or Podkarpatska Rus. As a compact spatial unit it only appears after 1944, when (as a result of the Soviet occupation) a territory of 12800 square kilometres was cut out from the former Hungarian counties, mentioned above, and started to be called Zakarpats'ka Ukraina, a year later – the Transcarpathian region (*Szabó L., 1993*).

Though, as a matter of fact, it is to be noted, that since 1918 (resulting from the Trianon peace treaty) roughly the same territory had already existed as a separate geographical unit within the state borders of Czechoslovakia, known, as mentioned above, as Podkarpatska Rus.

Properly speaking, Transcarpathia is not too significant by the area, as it only makes up approximately 2 per cents of the 603700 square kilometres' area of the Ukraine. But from all other points of view it is very remarkable and important for the Ukraine, being basically the "western gate" of the country. All the more, this feature has been much strengthened since

all the four neighbouring countries (Hungary, Slovakia, Poland, Romania) became the fully entitled members of the European Union.

Thus, as a result of the region's historic destiny full of vicissitudes, it has become ethnically very much varied, and this fact gave us the idea of examining its human resources, the state of their improvement in an interethnic approach, i. e. from the point of view of the different ethnic groups. As the second most significant nationality in the region are the Hungarians, beside the majority nation it may be natural to put the greatest emphasis on the infrastructure, characteristics and problems of training the human resources of the Hungarians in Transcarpathia.

2. AIMS AND METHODS OF THE RESEARCH

The education itself as a system primarily determining the human resources of a certain region is not to be regarded as an independent institution, because it "takes place" in the social-political space, so it is not free from the direct and indirect influence of the ideology represented by the prevailing state power (*Orosz I.–Soós K., 2007*). This is particularly true in case of the national minorities (thus the Hungarians), as, resulting from their minority existence they have only slighter potential for assertion of their interests, so they can influence the organization and shaping of their own educational-professional training system only to a smaller extent. Among others, this recognition has led us to the formulation of the main aims of our work:

- presenting the general demographic situation and the interethnic relationships of Transcarpathia;
- examining the human resources of the region and the general alternatives of their improvement;
- a more thorough studying of the most important link in the development of human resources, i. e. the higher education and its institutions, with special regard to further educational chances of the Hungarians in Transcarpathia, their participation in the local system of higher education;
- defining the ethnic structure of the Transcarpathian system of higher education, valuating the representation of certain ethnic groups in it;
- revealing the general problems of the improvement of human resources, searching for ways and methods of their solving with regard to the multiethnic nature of the system;
- putting the Transcarpathian interethnic relationships into a larger context through the European examples of peaceful, harmonic co-existence of different national groups.

The realization of the aims mentioned above took place by the adoption of the following methods of research:

- in the course of working up the theoretical parts we have leaned on the works published in Hungarian and foreign languages concerning the topics of the research and related fields of science. But because the number of publications alluding to the human resources of Transcarpathia and their improvement is insignificant (especially in Hungarian or English language), we could only rely on the relevant data of the county statistical yearbooks and the information that was made available for us by the institutions of (higher) education themselves. Thus the review of the specialized literature has got greater emphasis during the examination of the European interethnic aspects, i. e. the examples of peaceful co-existence of different ethnic groups. For more efficient studying of the bibliography we have also used the opportunities provided by the Internet;
- examining the attraction zones of different institutions of higher education we have leaned on the students' data base of the institutions (where it was possible) and on the data provided by the Transcarpathian County Council's Regular Committee on Education, Science, Culture, Religion, Youth Politics, Physical Education and Sport, Ethnic Minorities and Information Politics;
- for revealing the region's interethnic relationships we have fulfilled a so called prominence inquiry, during which (on the basis of a pre-produced question form) deep interviews were made with some of the prominent representatives of Transcarpathia's main ethnic groups (Ukrainians, Russians, Hungarians, Rusyns etc.), historical churches and also with important social participants. The information provided by them was evaluated with special regard to the relationship between the biggest national groups (the quality of the Hungarian-Ukrainian, Ukrainian-Russian, Ukrainian-Rusyn etc. relationships on the level of men in the street and major politics);
- for working up the different available data bases the Microsoft Excel 2003 computer software has been used;
- the demand of spatial presentation of the results has made it necessary to produce maps, cartodiagrams, though some map delineations published by other authors also happened to be adopted in the work;

- for the most complete exploration of the development level of Transcarpathia's human resources we have carried out the SWOT-analysis of the system, by which we tried to define the priorities and aims of its further improvement.

3. THE STRUCTURE OF THE DISSERTATION

According to the aims and research methods sketched out above the structure of the work is the following: A fentebb vázolt célkitűzéseknek és kutatási módszereknek megfelelően a dolgozat felépítése a következő: in the first chapter we examine the European aspects of interethnic relationships through some positive examples (the German Language Community in Belgium, the Swedish minority in Finland, the German-speaking population in South Tirol). The unconcealed aim of the chapter is to prove by these precedents the reason for the existence of ethnic-based territorial autonomies and their ability to function properly, thus to emphasize their huge role in protection of the ethnic minorities.

The second chapter outlines the general demographic situation of Transcarpathia with regard to changes in the population number, to features of the population reproduction, to its ethnic, sexual and age structure, respectively to the tendencies of migration. Writing this chapter we could primarily lean on the published data of the censuses, but in the case of the intervening years we have often used the data of the statistical yearbooks issued by the Transcarpathian County Statistical Bureau. Closing this chapter we try to assess the region's present demographic state through the data of the last Ukrainian census held in 2001.

The third and fourth chapters are closely connected to each other. The former contains the description of the prominence inquiry, mentioned above, while the latter brings out its results on the base of the completed and appraised interviews.

The most important parts of the dissertation are the fifth and sixth chapters, which are directly dealing with the human resources, their training and improvement in Transcarpathia. In the fifth chapter, among others, we examine the age and sexual structure of the labour forces, their division by qualification, the spatial differences of the qualifications, the questions of labour force supply and unemployment, respectively the features of the workplace commutation. The sixth chapter introduces the infrastructure of higher education in Transcarpathia, its institutions, their division by language and nationality, paying special attention to the "flagship" of the Hungarian language education in the region, the Ferenc Rákóczi II Transcarpathian Hungarian College. In this chapter we attempt to separate

the drawing areas of the main institutions of higher education and also to describe the educational migrations in the region.

In the seventh chapter we carry out the SWOT-analysis of the training of human resources in Transcarpathia by taking into consideration the strengths, weaknesses, opportunities and threats of the system. After the valuation and weighing of those it becomes possible to define the main priorities of the development which would increase the efficiency of the system's functioning and in the future, hopefully, would arouse the interest of the competent experts.

As a closure of the work (and a synthesis of all the aforementioned) we attempt to sketch out a possible future image of the probable tendencies in the minority policy and improvement of human resources in Transcarpathia.

4. THE THESES OF THE DISSERTATION

The results of the researches can be summarized along the following four fundamental ideas:

1st thesis: In Europe and the European Union we found numerous positive examples of ethnic-based territorial autonomies. Their functioning and minority-protecting significance have proved that ethnic-based territorial autonomies are "not things from the devil", they don't endanger and don't impair the sovereignty of the states in question, rather enriching them (e. g. South Tirol, the Åland Islands, the German Language Community of Belgium)

The more serious research of the interethnic relationships in the countries of Central and Eastern Europe has only run up after the great political changes, though even in Western Europe it can be traced back just to the end of World War II. In our region the events of the end of 1980's and the beginning of 1990's have resulted in a more opened way of life, what brought to surface themes that were kept back earlier (the social and economic consequences of Trianon, the existence and even problems of national minorities in certain countries etc.) All this, in turn, have urged the scientists (working mainly in the field of sociology, demography or their borderlands) to try to explore the processes, influences and reasons that determine the system of relations between different ethnic groups living beside each other. The Eastern Central European and Southeastern European feature of the relevant researches is that they were usually motivated by a description or understanding of a certain ethnic problem, conflict (e. g. the

population changes, aggressive trans- and resettlements connected with the pre- and post-history of the World War II resulting in damaging the ethnic balance, thus strained relations, the situation with the parts of Hungarian nation in the Carpathian Basin which have found themselves abroad, or the problems of social integration of the Gypsy population). In spite of this we have attempted to present some positive Western European examples that, on one hand, are evident proofs of different nationalities' possible peaceful, harmonic, helpful co-existence and, on the other hand, may serve with numerous lessons and patterns for our region the pondering over and adoption of which would have positive results from the point of view of formation of the local interethnic relationships.

Few people know that Belgium, put down as a binational state and hallmarked by the century-old Flemish–French conflict also has a German minority. Its number is really not significant, only 74000 (2008) what makes up only 0,7 per cent of the total (10,4 million) population of the country. The Germans live beside Belgium's state border with Germany on a territory of just 854 square kilometres (2,8 per cent of the total area), on Europe's only high-altitude marshland, in nine different settlements. The smaller but more densely populated northern part (see Figure 1.) consists of four communities (Eupen, Kelmis, Lontzen, Rearen), while the larger but sparsely populated southern part is made up of five (Amel, Büllingen, Bütgenbach, Burg Reuland, St. Vith).

Though the German Language Community which is significant in Belgium neither by number nor by the area occupied is made very important through the rights that are due to its members. The present Belgian constitution declares that Belgium is a federal state consisting of the Flemish, the French (i. e. the two "big ones") and the German Language Communities. The German (beside the Flemish and French) is the third official language of the country, the German community in Belgium has its own parliament, Prime Minister, institute of higher education, theatre, radio station, newspaper etc. and gets a remarkable yearly share from the federal cash desk which, in turn, is mainly used for the purposes of education. Thus, the Germans form a community which has the same rights as the Flemish and French, even if they don't have their own region as the latter two do. As their settling area is part of the French region, its leaders have the last word in financial questions concerning several dimensions of life, but according to the plans the Germans would also get some economic competences from the region in the close future. (*Bangó J., 2007*). For all this, of course, the German speakers are grateful to their country and try to remain loyal to it to the utmost: e. g. in times of the Flemish–French divergence they put a great emphasis on the unity of the Belgian state; their government took an oath of allegiance on the Belgian state in the past decade and repeatedly called upon the Flemish and French community to save the country's unity.

As today is almost nothing heard about the possible problems of the Germans in Belgium, it is presumable that their status was settled successfully and adequately. Though the workplaces of the German speakers are usually on the other side of the state border (i. e. in Germany), the vast majority of them, by their own admission, are satisfied with the present situation and don't wish to change it in any way (*Hercegh G., 1996*).

In the light of all these arises the question that is meant to be poetic: which (even very rich) country of Europe would let a community of 74000 to have its own Prime Minister, Secretaries of State and parliament?

The Swedish minority in Finland nowadays makes up only 5,5 per cent of the country's total population but they are regarded as the one in the most "comfortable" position among the minorities of Europe. Today they are concentrating on a relatively small area, mainly in the Åland or Ahvenanmaa Islands and the western and southern coast (Figure 2.), though here we can find several settlements with Swedish majority (*Probáld F.–Horváth G., 2000*). According to the Finnish laws every town and village counts as bilingual in case the share of the minority in it exceeds 6 per cent or 3000 people. In the bilingual settlements the official notices, laws, decrees, announcements, inscriptions, labels, street nameboards are bilingual. If the territory is bilingual the civil servants are obliged to speak both languages. This is because the constitution assures everybody's right to conduct one's business at law-courts and offices in the native language (and also to get the answers in it), all the more, it orders the state to satisfy the cultural and economic needs of both the Finnish and Swedish-speaking citizens along the same principles (*Borsos A., 1994*). Both languages can be used at the parliament sessions. The language of commanding the army is the Finnish, but the Swedish speakers are called up to separate garrisons. Interestingly enough, many Finnish speakers also ask for enlisting them into these garrisons to be able to practice the Swedish language. In the health service it is also required that the employees should communicate with the patients in their native tongue. The Swede-populated Åland Islands have a special status, which is ensured by the prescriptions of the international law and the Finnish constitution. The cultural autonomy of the islands is now widened in legal and economic terms, what is recognized as a special status by the UN. In addition, the Swedish community in Finland has a full and independent system of education from the kindergartens to the universities.

The Finland Swedish Parliament (*Svenska Finlands Folkting*) of 60 doesn't possess legal competences, but has an important role in representation of interests beside the Finnish congress. Its members are indirectly elected by the Swedish-speaking population for the period of four years. The body holds its plenary sessions every two years, where the actual issues raised by the committees and representatives are put on the agenda.

(Beck T., 1992). Another important element of the minority institutions is the Swedish Programme Department at the Finnish State Radio and Television, which produces its own materials while the programmes are edited and supervised by a Swedish programme council. Out of the three channels of the state radio one is Swedish-speaking, and also there are several private Swedish channels in the country.

After so many examples of the state's positive discrimination the question arises rightly here: can we call a minority the Swedish community in Finland?

The settling of the status of South Tirol (Südtirol in German, Alto Adige in Italian, see Figure 3.) now belonging to Italy, respectively the status of local German-speaking (Austrian) population in the second half of the 20th century is often regarded as the model example of the European minority policy, even though the co-existence of the Austrians and Italians in South Tirol for a long period of time wasn't peaceful and friendly at all. Nowadays each South Tirolian state and local authority employee is obliged to speak both the German and the Italian language. The children start to study each other's language already at school. The cultural financial aids, the places of work and the flats in each settlement are distributed according to the share of different ethnic groups living there. While in case of Europe's several minorities a big problem is caused by the assimilation, the number of Austrians in South Tirol is constantly increasing. Meanwhile, the province has become one of Europe's richest regions. Probably due to this fact the secrets of the success of South Tirol's autonomy are being analysed in several parts of the world (Kaszás P., 2006).

According to the Statute that declares the region's autonomy members of all the language groups within the autonomous district (German, Italian, Ladin) are equal in legal terms, their ethnic and cultural peculiarities are under protection. The German-speaking citizens of South Tirol have the right to use their native language in the communication at law-courts, with the administrative organs and institutions, respectively with the concession companies providing public services. Concerning the higher education, the Statute makes it possible for Austria to play the role of cultural homeland for the South Tirolians. One sign of this is the mutual acknowledgement of university and college diploma, academic titles and degrees between Austria and Italy.

Thinking all these results over it is also questionable here, if can the Austrians in South Tirol be regarded as a real ethnic minority. But maybe this is not the main point. It is rather the fact, that numerous positive examples of mutually satisfactory handling of the minority issues are given for all the European (and not just European) minorities and majorities, only one should be able to choose the relations which are well applicable and

promising in a certain case. Just some reciprocal good intentions, a little will and determination and, of course, some money are needed for that. This issue is particularly actual in the present Ukraine, where the nationalist political lines are being grown stronger...

2nd thesis: The position of the Hungarian ethnic minority in Transcarpathia after the Trianon peace treaty has been formed in a changing but usually "hostile" environment; despite this fact, it has retained its vitality and will to live up to the present, though with decreasing demographic indices. This has been proved by the aforementioned prominence inquiry, in which even the non-Hungarian informants admitted the important role of the Hungarian nation in the ethnic spatial structure of Transcarpathia

Among the subjects of the prominence inquiry were: Ukrainian council leader, Hungarian politician, Hungarian college teacher, Hungarian dean of the Reformed Church, Rusyn priest of the Greek Catholic Church and many others. They were asked about the present ethnic structure of Transcarpathia's population and its changes in the close future, the relations between the biggest nationality groups (Ukrainians, Rusyns, Hungarians, Romanians, Russians, Gypsies), the possible change-overs in these relationships, the role of the state and local power in the formation of the interethnic affairs etc.

After systematizing and valuating the information collected during the interviews the results of the inquiry can be summed up as follows: according to the informants the present ethnic structure of Transcarpathia is very vivid, though the number of really determining national groups is small. Nowadays, the biggest share is represented by the Ukrainians; they are followed by the Hungarians who, despite all the recent losses in their number, still secure the second position among the ethnic groups of Transcarpathia. Apart from the "big two" the number of Romanians, Russians, Slovaks and Gypsies is remarkable, though only the latter is increasing, thanks to their quick natural reproduction. The waves of emigration in the recent decades have practically made the German and partly the Jewish minority disappear from the ethnic map of the region. This danger doesn't threaten the Transcarpathian Hungarians yet, but it is a fact that the decrease in their number due to the depopulation and emigration is more and more significant. If these tendencies will prove to be permanent, the Transcarpathian Hungarian minority can shortly be endangered in its existence. It is generally known, that places of the emigrating Hungarians are mainly possessed by the settling Ukrainians, whereby the ethnic composition becomes even less favourable as from the point of view of the Hungarians.

The nationalities of Transcarpathia, as a rule, have lived in peace and understanding during the region's whole history and this (apart from one or two exceptions) is also true for today. There is only one serious conflict, between the Ukrainians and the Rusyns practically "annihilated" by them. Nowadays the latter minority has resigned itself to its position, doesn't fight too passionately for its rights, thus this conflict also doesn't cause daily problems. What is striking, in the last 1-2 years the Ukrainian nationalist political lines have exceedingly strengthened in the country, and they started to affect several segments of the minorities' everyday life, their way of thinking. As an example it's enough to mention the educational law which has been passed nearly two years ago. Instead of the usual system of final and entrance examinations it has ordered the establishment of so called independent exam centres, where from this year on each school-leaver has to pass increased-level examinations in Ukrainian language which also count as entrance exams to universities or colleges. The examination in Ukrainian Language and Literature is compulsory for every pupil, noone is able to enter any of the Ukraine's accredited institutions of higher education without that. In 2008 and 2009 the school-leavers of the ethnic minority schools were allowed to pass the exams in the language of their studies, but from 2010 it has been changed. I. e. it is evident that the equality of chances of the pupils from native language (e. g. Hungarian) schools suffers a considerable damage, as in their case the Ukrainian language exams will measure not the knowledge of the special subject, but rather the Ukrainian (technical) language skills. According to the general opinion the level of teaching the Ukrainian language at the ethnic schools is low, thus their school-leavers will start the competition for the places in the system of higher education with a huge disadvantage. This, in turn, will threaten with driving the Hungarians out from the higher education or at least with a remarkable decrease in their number. An even more important fact is, that the establishment of the independent final/entrance exam centres will greatly affect the minority schools (first of all the ones with Hungarian language of teaching), will question their *raison d'être*. Even today, just two years after the law's coming into force the reduction of the pupil's numbers at the Hungarian schools is perceptible, as now many Hungarian parents send their children to schools with Ukrainian language of teaching, hoping that they can prepare better for the Ukrainian language final exams.

Thus, the Hungarian-Ukrainian relation is the most cardinal in terms of Transcarpathia's general development. As for now it is free of any serious restlessness, though in state political circles there are more frequent and rough attempts to "suppress" the national minorities of the Ukraine, among them the Hungarians. Similar attempts occurring in the form of laws and government decrees weren't discriminating till the recent past, rather tended to the ambition that in the young Ukrainian state the Ukrainians should de

facto possess the power, their language should be official, the state wealth should concentrate in their hands etc. Nowadays this tendency has been shifted towards the extreme state nationalism, which is a very disquieting phenomenon from the point of view of the interethnic relationships in Transcarpathia.

Lately, “keeping a socially tight hold” on the region’s Gypsy population has also become a serious question. The reasons of problems connected with them are ramifying, but each of them, after all, is traceable to their basic attitude, mentality and unsystematic lifestyle. This mentality by no means coincides with that of the other Transcarpathian nationalities, some problems occurring because of that, though they are not really ethnic-, rather social-based ones. Thus the segregation of the Gypsies from the other ethnic groups grows to bigger proportions, their way of life and living standards are far behind the others. Very few Gypsies are able to “struggle out” of this “devil’s circle”, but who succeed with this (the so called “gentle Gypsies”) will in a short time behave as disapprovingly with the rest of the Gypsies, as the representatives of other nationalities do. I. e. the Gypsies’ social stratification has also begun, all the more, the biggest social differences can be observed between their strata! In addition all the signs are that the “civilization” of the Gypsies’ bigger masses (impeded mainly by themselves) won’t be possible in the close future, so the problems concerning them will exist for long in our region (too).

According to the majority of our informants remarkable changes in the Transcarpathian interethnic relationships (especially in the most important Hungarian–Ukrainian aspect) can be caused by faster economic growth of Hungary, its EU-membership and even a possible change of the government there. The positive results of these can be the strengthening of Transcarpathia’s role as a bridge between the Ukraine and the European Union, the increase of the prestige of the local Hungarians, the growing care of the mother country towards us etc.) what would affect life and chances of “surviving” of the Transcarpathian Hungarians in a favourable way.

These latter chances don’t only depend on Hungary, but also on the Hungarians in Transcarpathia, on possible continuing of the emancipation process lately lead by the Transcarpathian Hungarian Cultural Association and its branch organizations, respectively by the Ferenc Rákóczi II Transcarpathian Hungarian College. Much depends on the latter’s ability to fulfil its task, the reproduction of the local Hungarian intellectuals, who will later on be able to seriously undertake the destiny of the Transcarpathian Hungarians. Hopefully, the state and local political management will not hinder this process, thus in many decades or centuries we will be able to talk about a well-organised Hungarian community in Transcarpathia, which exists in peace and understanding with the other nationalities of the region...

3rd thesis: In the course of our researches we proved that the Hungarian ethnic group in Transcarpathia – at the cost of serious struggle – have built up its own infrastructure of higher education which is of crucial importance for the improvement of human resources. The present task is to convince the state of the Ukraine that, after all, this enriches the human resources of the country, all the more, can strengthen its EU-conformity

Before the great social-political changes in the beginning of the 1990's Transcarpathia have had only one institution of higher education: the *Ungvár State* (at present *National*) *University*. The central loop of the region's higher education and professional training was founded on October 18, 1945 according to the mutual resolution of the Ukrainian Soviet Socialist Republic's Council of People's Commissars and the Central Committee of the Ukrainian Communist Party. Nowadays the institution has 82 departments on 17 different faculties, its students number approaches 11000. The training runs in 42 different branches and 24 fields of study with the lead of more than a thousand full-time lecturers and research workers (out of which more than 100 are professors). Among the available branches is the "Hungarian Language and Literature" which had 121 regular and 20 correspondence course students in the academic year 2006/2007 (all but one of Hungarian nationality). On the basis of the university there functions a doctoral school and three scientific-research institutes (of Solid-state Physics and Chemistry, Fitotherapy and Carpathian Sciences). The Ungvár National University is involved in international scientific cooperations with 44 institutions of higher education in 13 countries of the world.

As for the Transcarpathian Hungarian community the foundation of the Centre of Hungarology in 1987 (also functioning on the basis of the university) was a serious result. This was made possible by a bilateral Hungarian-Soviet agreement signed a year earlier by the Hungarian Ministry of Education and Culture, respectively the Soviet Union Ministry of Education (as part of the agreement, a Rusistic Centre was created on the basis of Eötvös Loránd University in Budapest). The main aim of the Centre of Hungarology is to help and coordinate the scientific-pedagogical activity connected with Hungarian language, literature, historic, ethnographic etc. researches, to gather and urge to cooperate the scientists of these branches and to vivify the research of the Hungarian culture in interaction with the culture and traditions of the Ukrainians and other nationalities of Transcarpathia (*The Statutes of the Centre of Hungarology, 1989*)

After the change of the political power the number of institutions of higher education in Transcarpathia has increased rapidly. Although most of these were (and have remained) transferred sections of other Ukrainian institutions, expanding predilectly within the new market relationships, some independent colleges and even universities also were founded in the region.

One of those is the *Transcarpathian State University* founded in November, 2004, which have merged the Ungvár State College of Informatics, Economy and Law created in 1995. As for its structure it consists of 5 faculties and 2 institutes. Its profile has been widened gradually and now it issues bachelor degrees in 7 and master degrees in 11 different fields of study. The number of students reaches 3200, more than half (1700) of which are regular students. Beside the regular and correspondence courses there functions an open university and private student system, and also a doctoral school.

The Munkács Teacher-Training Institute has obtained a status of a college in 2003. Till then it counted as a so called secondary special institution of professional training. Its present name is the *Munkács College of Human Pedagogy* and it is entitled to issue bachelor and master degrees as well (though the secondary teacher training is also left). The institution is also an important place of training for the Hungarians of Transcarpathia as year by year it starts groups with Hungarian language of teaching. Nowadays the training takes place in 5 fields of study, with more than 1000 students, in the form of regular and correspondence courses.

The *Munkács College of Technology* was founded in 1995, though in the first two years of its existence it functioned as a transferred section of the Hmelnitskiy-based Podolian University of Technology. By 1997 it became an independent institution. At present the training takes place in 3 different faculties and 9 fields of study, containing regular and correspondence courses as well. The college is entitled to issue both bachelor and master degrees.

In September, 2008 it was decided that the two colleges of Munkács are to be amalgamated thus forming the *Munkács State University*. This change is being made within the framework of comprehensive reforms in the system of Ukraine's higher education aiming to fully fit into the Bologna process and to satisfy its requirements. The list of branches for the present academic year is announced as university training, though it hasn't changed much from the one before the amalgamation. The only difference is that the Music Pedagogy branch, earlier belonging to the College of Human Pedagogy was closed down.

From the point of view of surviving of the Hungarian community in Transcarpathia the creation of the *Ferenc Rákóczi II Transcarpathian Hungarian College* was a crucial event. Till the foundation of the institution the school-leavers of Hungarian nationality and native language could only enter institutions of higher education with Ukrainian (or Russian) language of teaching, what, obviously, have spoilt their chances towards the Ukrainian and Russian applicants. Mainly because of that the Hungarians of the region were seriously underrepresented in the higher education till the mid and late 1990's. This unfavourable situation has changed with the foundation in 1994

of the college with Hungarian language of teaching, by what the Hungarian community's educational system now reaches from the kindergartens to the higher education. The student number of the college has constantly increased till the 2007/2008 academic year (reaching 958 students), but from that time (mainly resulting from the new educational law, sketched out above) a slow decrease started (854 students in the present, 2009/2010 academic year). The main task of the college for the next period of time is to prove for the state power again (within the new circumstances) its *raison d'être* and necessity, achieving that the region's other institutions would regard it as an allied force, not as enemy or rival, while the high politics would also recognize the role of Hungarians as a bridge towards Hungary and, thus, the European Union.

4th thesis: After completing the SWOT-analysis and indicating the priorities we have attempted to define the arrangements aiming to lift the improvement of human resources of Transcarpathia (and the Hungarian ethnic minority) to a higher level

According to the completed SWOT-analysis we could formulate the short- and long-term goals, priorities of development, that are destined for improving the relatively unstable positions of Transcarpathia's training of human resources. Though the Ukrainian conditions are well reflected by the fact that there is no comprehensive conception, elaborated on the state level, which would create the financial background of the priorities listed below. Thus, without money and real possibility of practical realization the goals themselves are not of much use.

So, the main priorities of development, in our opinion, are the following:

- to constantly improve and make perfect the standards of the trainings with special regard to the fact, that they should offer a useful knowledge and possibly a more or less certain opportunity to work for the graduates;
- to make the professional trainings and the higher education more attractive for the wide strata of the population by a better thought-out marketing and educational activity (to be able to persuade the sceptics into the school desks);
- in the spirit of progress with the new era and modern demands everything should be done for the prompt settling of science- and technology-based branches in the region, even if this is refunded only on longer terms;
- the representatives of national minorities should not be excluded from the system of higher education, but to be

helped to get into it, realizing that their knowledge, suitability, respectively their ethnic features, culture, arts will enrich our region;

- to provide a more intensive cooperation and exchange of experience among the Transcarpathian institutions, among the institutions of our region and other counties of the Ukraine; this is also true in case of Transcarpathia and its neighbouring countries;
- to reduce the over-regulation and bureaucratic character of the training institutions, respectively the training process, thus, their efficiency should be increased by simplifying certain competences and rules;
- to create the conditions for staying in place of the well-qualified labour forces, to increase the social and especially financial appreciation of the professions requiring diploma, in order to the “brain drain” doesn’t cause a serious pullout of “intellectual resources” from the region;
- to force back, or to possibly liquidate the corruption growing apace in the field of professional training, higher education and the related sectors;
- to put an end to the privileged character of the “fashion branches”, to make them available for every talented graduate by a reasonable system of support;
- to better distribute the elements of the training scale among the separate institutions in order to cease the big overlaps but also their monopoly in several fields of study;
- to decrease the infrastructural lag of separate institutions, realizing that most of them are not able to do this on their own (only with help of a more serious financial aid by the state);
- according to what was said above to show a much more efficient lobby activity on the local level towards the decision makers in the fields of education and professional training, making them realize the perversities of the present system of division and pointing out the territories that need greater support;
- not to impede or make impossible the work of institutions teaching in minority language(es), but rather to help them to obtain the means of safe and plannable functioning (as they are not rivals, not even serious competitors to the ones teaching in the state language);
- to solve the problem of acceptance, acknowledgement of the diploma and scientific degrees obtained by the citizens

of Transcarpathia in foreign countries in an easier (shorter and cheaper) procedure.

The amount of these reasonable and promising aims which can be realized depends on the intentions and level of financial contribution of the prevailing education policy. It is obvious, that a system that has been functioning for decades cannot be reformed in every respect from one moment to another, thus it would be a great result if the present anti-minority, in some cases directly anti-national lines on the highest levels of the education policy would eased and started to function in a direction which, in our opinion, is their main task: towards building up a (nation)conscious, educated, well-qualified competitive society, living in certainty of existence...

5. A TÉZISFÜZETBEN FELHASZNÁLT IRODALMAK JEGYZÉKE

- Bangó J. 2007: A vallon kakas és a flamand oroszlán között. Gondolat Kiadó, Budapest
- Beck T. 1992: A Finnországi svéd kisebbség. Pro Minoritate III-IV. (p. 36)
- Borsos A. 1994: Finnországi kisebbségek – finn kisebbségek. In: Várady Eszter (szerk.): Finnországi kisebbségek – finn kisebbségek. Kalevala Baráti Kör, Budapest (p. 106)
- Enyedi Gy. 1996: Regionális folyamatok Magyarországon az átmenet időszakában. Hilscher Rezső Szociálpolitikai Egyesület, Budapest
- Hercegh G. 1996: Kisebbségben – európai módon. In: Régió – Kisebbség, politika, társadalom, 7. évf. 1. sz. (1996, pp. 87-93.)
- Kaszás P. 2006: Piros-fehér szikla. Recenzió Martin Unterkircher „Kiolthatatlanul” c. könyvére a dél-tiroli robbantások politikai következményeiről, Magyar Nemzet, 2006. augusztus 5-i szám (p. 26)
- Orosz I.–Soós K. 2007: A kárpátaljai magyarok és oktatási helyzetük sajátosságai. Beregszász. Kézirat
- Probáld F.–Horváth G. 2000: Európa regionális földrajza, ELTE Eötvös Kiadó, Budapest
- Szabó L. 1993: Kárpátaljai demográfiai adatok. – Intermix Kiadó, Ungvár-Budapest
- Az Ungvári Hungarológiai Központ alapszabálya, 1989, Ungvár

6. AZ ÉRTEKEZÉS TÉMÁJÁBAN SZÜLETETT PUBLIKÁCIÓK LISTÁJA

- Fodor, Gy. (2009): Changes in the Attraction Zone of the Ferenc Rákóczi II Transcarpathian Hungarian College. In: Annals of University of Oradea Geography Series, Editura Universitii din Oradea (pp. 45-61)
- Fodor Gy. (2009): Humán erőforrások. In: Kárpátalja. Régiómonográfia. Magyar Tudományos Akadémia Regionális Kutatások Központja – Dialóg Campus Kiadó, Pécs-Budapest (pp. 215-238)
- Fodor Gy. (2007): A kárpátaljai magyar nyelvű felsőoktatás kezdetei és jelenlegi helyzete. In: Tanár Úrnak tisztelettel (56 tanulmány Dr. Korompay Gábor 70. születésnapjára), Kossuth Egyetemi Kiadó, Debrecen (pp. 329-336)
- Fodor, Gy. (2006): The Role of the Ferenc Rákóczi II Transcarpathian Hungarian College in the Improvement of Human Resources of Transcarpathia. In: “Regional Development in the Romanian-Hungarian Cross-border Space – From National to European Perspective” (Eds.: Prof. Dr. Süli-Zakar István–Prof. Dr. Ioan Horga), Kossuth Egyetemi Kiadó, Debrecen (pp. 159-168)
- Fodor Gy. (2006): A II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola vonzáskörzetének változása 2003 és 2005 között. In: Acta Beregsasien-sis, vol. V/1, PoliPrint Kiadó, Ungvár (pp. 100-111)
- Fodor Gy. (2005): A humánerőforrás-képzés jelenlegi helyzete a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskolán. In: „Tájak – Régiók – Települések...” (Tisztelgés a 75 éves Enyedi György akadémikus előtt), Didakt Kft, Debrecen (pp. 378-383)
- Fodor, Gy. (2004): The Drawing Area of the Ferenc Rákóczi II Transcarpathian Hungarian College. In: Cross-border Co-operations – Schengen Challenges, Kossuth Egyetemi Kiadó, Debrecen (pp. 95-100)
- Fodor Gy. (2004): A II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola vonzáskörzetének vizsgálata. In: Közoktatás (a Kárpátaljai Magyar Pedagógusszövetség lapja), 2004/4-5. szám, PoliPrint Kiadó, Ungvár (pp. 7-9)

7. AZ ÉRTEKEZÉS TÉMÁJÁBAN MEGTARTOTT TUDOMÁNYOS ELŐADÁSOK

- Fodor Gy.: Kárpátalja demográfiai jellemzői a népszámlálások adatainak tükrében. Konferencia címe: „Fiatal kárpátaljai magyar kutatók a természettudományi kutatásban”, Beregszász, 2003. február 21-22.
- Fodor Gy.: Interetnikus viszonyok Kárpátalján. Konferencia címe: „Határon átnyúló kapcsolatok, humán erőforrások”, Debrecen, 2003. november 10-11.
- Fodor Gy.: Kárpátalja mai nemzetiségi térképe. Kölcsey Nyári Pedagógusakadémia, földrajz szakos tanárok továbbképzése, Beregszász, 2004. július 12-17.
- Fodor Gy.: A Beregszászi II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola vonzáskörzetének vizsgálata. Konferencia címe: „Határon átnyúló kapcsolatok – schengeni kihívások” („Cross-border Co-operations – Schengen Challenges”), Debrecen, 2004. október 11-12.
- Fodor Gy.: Kárpátalja jelenlegi népességföldrajzi viszonyai. Konferencia címe: „Fiatal kárpátaljai magyar kutatók a természettudományi kutatásban II.”, Beregszász, 2004. október 30.
- Fodor Gy.: Kárpátalja jelenlegi munkaerő-viszonyai. Kölcsey Nyári Pedagógusakadémia, földrajz szakos tanárok továbbképzése, Beregszász, 2005. július 11-16.
- Fodor Gy.: A beregszászi járás demográfiai jellemzői. Konferencia címe: „Kisközségtől az Eurorégióig”, Debrecen, 2005. szeptember 23.
- Fodor Gy.: A humán erőforrás-képzés jelenlegi helyzete a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskolán. Konferencia címe: „Tájak – Régiók – Települések...” (Tisztelgés a 75 éves Enyedi György akadémikus előtt), Debrecen, 2005. november 7-8.
- Fodor Gy.: Változások a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola vonzáskörzetében. Konferencia címe: „Határon átnyúló partnerség, különös tekintettel a magyar-román-ukrán hármashatárra”, Debrecen, 2009. december 7-8.

8. A JELÖLTRE TÖRTÉNT ISMERT HIVATKOZÁSOK

- Bujdosó Z. (2010): Turizmus-vendéglátás. BA alapszak tankönyvei 2., Károly Róbert Főiskola, Gyöngyös, p. 121. (ISBN 978-963-9941-07-6)
- Karácsonyi D. – Kincses Á. (2010): Az elvándorlás hatása a kárpátaljai magyarság helyzetére, MTA Földrajztudományi Kutatóintézet, Budapest, p. 2
- Karácsonyi D. – Kincses Á. (2010): Az elvándorlás hatása a kárpátaljai magyarság helyzetére, MTA Földrajztudományi Kutatóintézet, Budapest, p. 7
- Karácsonyi D. – Kincses Á. (2010): Az elvándorlás hatása a kárpátaljai magyarság helyzetére, MTA Földrajztudományi Kutatóintézet, Budapest, p. 13
- Teperics K. (2005): A debreceni felsőoktatás demográfiai háttere. – In: „Tájak – Régiók – Települések...” (Tisztelgés a 75 éves Enyedi György akadémikus előtt), Didakt Kft., Debrecen, p. 327
- Teperics K. (2005): A debreceni felsőoktatás demográfiai háttere. – In: „Tájak – Régiók – Települések...” (Tisztelgés a 75 éves Enyedi György akadémikus előtt), Didakt Kft., Debrecen, p. 328